

З історії рідного краю

Давньоруські погоринські святині

Ця розповідь про погоринські міста, землі, які у XII столітті були конфліктними між волинськими та київськими князями, а з середини XII ст. ця територія належала до Волинського князівства.

1149 року сюзерен Волині Ізяслав Мстиславич закликав для свого дядька Пересопницький уділ, до якого входив Дорогобуж — волинське місто з часів Давида Ігоревича. Після втрати Києва 2 серпня 1149 року Ізяслав Мстиславич відступив на Волинь. Завдяки вдалій обороні Шумська та Луцька йому вдалося досягнути компромісного миру: Юрій Долгорукий визнав кордон Волині до річки Горинь, але згодом по-нову угоду й посавив у Пересопницю сина Гліба. Ізяслав Мстиславич несподіваним маневром захопив Пересопницю і звернувся до Гліба: «Поиди же, брате, к отцю своєму, а то волость моего и моя по Гориню». У 1156 році Дорогобужську волость отримав Володимир Андрійович, який з підтримкою галицьких князів і родичів Ольговичів вів ворожу політику щодо інших волинських князів, претендуючи на волинський престол. Схоже діяв його наступник Володимир Мстиславович, доки Ярослав Мстиславович не повернув Дорогобужську волость у склад Волині.

Погорину згадують у «Повісті минулих літ» під 1097 роком і в Іпатіївському літописі під 1235 роком під час війни Данила Галицького з князями Ізяславом Мстиславичем і Михайлом Чернігівським (*Л.В. Войтович Галицько-волинські етноси. Біла Церква, 2011*). До неї належали Кам'янець, Городно, Степань, Дубровиця, Давид-Городок і прикордонний Корчик. Із початку XIII ст. південна її частина влилася до складу Луцького князівства, а згодом ці землі належали князю Острозьким. Північна розпалася на Городельську, Степанську та Дубровицьке князівства, що сформувалися на підвалинах Дорогобужського й Пересопницького князівств.

Межі Погорини від сходу доходили до річки Случ, перетинаючи її в східному напрямку, губилися в лісах у межиріччя Случа й Уборти, на північному сході простягалася до величезного болота Гало або Голє, де прикордонним містечком Погорини була Біла Вежа. У північному напрямку вона доходила майже до Прип'яті, де межувала з Турівськими та Пінськими землями, більшість по лінії Городка-Небля, а на заході межувала з Пінським князівством над річкою Прип'ять. На півдні її межі не мали чіткого оформлення і змінювалися в часі. Аналогіч-

ними святинями нашого краю були і є церква Святої Параскеви-мучениці в с. Більська Воля, Хрестовоздвиженська в с. Грані, Свято-Покровська містечка Хіночі, Свято-Михайлівська в с. Осівці, кладовищенська Святого Георгія в с. Луко, Свято-Михайлівська в с. Озеро, Свято-Михайлівська в с. Воронки, Свято-Троїцька в с. Андрути, Івана Богослова в с. Острівці та с. Полонне, Свято-Михайлівська в с. Вараш, Свято-Покровська в с. Жолудськ, Свято-Михайлівська (дерев'яна, пізніше мурована) в с.мт Рафалівка, Свято-Троїцька в с. Мульчиці, з такою ж назвою в с. Городечі, Свято-Покровська в с. В. Цепцевичі, Покрово-Богородична в с. Суховолля, Свято-Михайлівська в с. Біле, Преподобної матері Параскеви в с. Лозки, Свято-Михайлівська в с. Борова й ін.

Степань належить до найдавніших поселень Полісся, добре укріплене князівське місто часів Київської Русі, торговий і культурний центр упродовж багатьох століть. Археологічні знахідки, знайдені в його околицях, свідчать, що люди тут жили з давніх часів. Перша письмова згадка про поселення датується 1290 роком. Але вже знайшли документи, що датують 1005 роком, і там згадують Степань, а отже, поселення має значно давнішу історію. Князівство було розташоване на торговому шляху руських і литовських князів. Звідусіль сюди з'їжджалися купці, які привозили заморські товари, а в Степані купували полотна, вишиванки, вироби гончарів, бондарів, зброрарів. Цей край був багатий на хутрові звірі – бобрі, куниця, рисі; на рибу й птицю та численні стада худоби, мед, віск, поташ та інші лісові промисли. Сам град славився кам'яними будовами, храмами, а степанські князі належали до найвідомішої тогочасної панівної верхівки.

У добу Литовсько-Польського князівства Степань залишався багатим і добре укріпленим містом Волинської землі. Коли в 1431 році Ягайло взяв в облогу Луцьк, князь Свидригайло виїхав звідти в Степань, щоб її нешли напади татар. Це містечко, як і інші погоринські міста, стало занепадати. Наприкінці XV ст. воно стало належати до численних маєтків князів Гольшанських-Дубровицьких.

У XVI ст. Степань входить до володінь князів Острозьких. На березі р. Горинь виросла величезний кам'яний замок, а за ним і чудові храми. Один із них, Свято-Троїцький, що зберігся до наших днів, був зведений із дерева поруч із замком і є неocenним архітектурним скарбом. Дата побудови

Свято-Троїцька церква в Степані.

на невисоких опасах на стовпчиках для захисту від опадів нижніх частин стін і дерев'яного фундаменту у вигляді так званих стільців. Внутрішній простір центрального зрубу поєднується з бічними зрубками завдяки високим аркам-вирізам у суміжних стінах. Колористична гама на час останнього обстеження (2016 р.) біло-синьо-сіро-жовта.

На заході від церковної будівлі розташована давніша на кшталт «четверик на четирику», з однаковими горизонтальними вимірами, що розділені по висоті невеликим декоративним карнизом. Її вхід і розміщені на верхньому ярусі отвори мають нетрадиційний абрис, що нагадує біфоріум. Завершення давничі виконано у вигляді комбінації восьмигранного намету, доповненого з чотирьох боків трикутними фронтонами. За часів князювання Острозьких храм був соборним. При ньому були притулок, школа, пізніше братство. Щедрі дарунки князів Острозьких до наших днів збереглися у храмі, як і багатоярусний іконостас – мистецький витвір волинських різьбярів. Тут велика кількість давніх ікон, Євангелії, чаші, хрести, хоругви, книги, плащаниці, підсвічники, в яких ставили свічки.

Із середини XVI ст. за три кілометри від містечка, на правому березі Горині, під с. Комарівкою, на насипній гряді побудували Свято-Михайлівський чоловічий монастир і церкву на честь св. Юрія Переможця. Ці святині були оберегами нашої православної віри від католицької експансії. Основоложники та засновники монастиря і церкви – князі Острозькі та єпископ Луцький і Острозький Ісаакій, які на Берестейському соборі в 1595 році широко захищали від накинutoї папою та єзуїтами унії.

у Преображення Господнього – побудували місцевий міщанин у центральній частині містечка біля Горині. Трикупольна дерев'яна споруда стала справжнім шедевром архітектурного зодчества Волинського Полісся. Усередині міщанин різьблений іконостас з іншими пам'ятками сакрального мистецтва Волині. В 60-і роки минулого століття воєнні атеїсти храм осквернили й пограбували. Дерево, з якого змайстрували храм, спалили на подвір'ї колгоспу (*Пінчук М.К. Свідчення на Голгофу. – Дубно, «Наш край», 1992*).

Лише в 90-х роках минулого століття храм повернули місцевій громаді. На підлеглому заході між містечком і селом Погулянка в урочищі мальовничого Лебединця, в заплавах Горині, де любили водитись лебеді, у XVIII ст. вибили джерело з цілющою водою. Там побудували дерев'яну каплицю, до якої йшли за молитвами люди не тільки з Полісся, а й дальших країв. У ній височіла ікона Богородиці, яка захищала вірян від хвороб, бід і всякого лиха. Тепер це каплицю перевезли на територію Сарненського історико-етнографічного музею як пам'ятку народної архітектури XVIII ст.

Перший римо-католицький костел у Степані звели у XVII ст., а в 1803 році граф Станіслав Ворцель збудував мурований із давнищою, що стовб до 1944 року. І що святиню зруйнували комуністи. Костел розібрали, а з його цегли вимостили вулиці містечка. Оскільки значну частину населення Степаня становили євреї, у XVII ст. збудували синагогу, що мала особливий статус. Її рабин мав сан арцирабина, тобто був рабин рабинів. У 1942 році, знищуючи євреїв, німці значно пошкодили їхню святиню, а в 70-х роках минулого століття комуністи остаточно стерли її з лиця землі, вибудували на її місці автобусну станцію. В Степані знищили два польські цвинтарі, закладені ще в п'ятнадцятому столітті, зруйнували усипальницю графів Ворцелів. Не оминув трагедія руйнування євангелійської реформаторської общини, посилився наступ на християн віри євангелійської (*Рождо Володимир. Древні святині Полісся. – Луцьк, Надстир'я, 1995*).

Раїса ТИШКЕВИЧ,
голова Сарненського товариства
красназців, заслужений працівник
культури України, член НСЖУ.

Далі буде.

но й на заході, де доходили майже до Стру (Погорина, ел ресурс: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>).

Із прийняттям християнства й утвердженням православної віри на Поліссі активно будують храми. Цей край був найвіддаленішим від центру князівської держави – м. Київ. Князі, закладаючи міста, обов'язково будували замки й храми. Найдешевшим і найдоступнішим матеріалом у Поліському краї було дерево. Тому й церкви зводили дерев'яні, щоправда, надто вразливі до стихій, вогню, вєсн. Через це й давні дерев'яні храми не всі встояли до цього часу, а ті, що збереглися, є пам'ятками народної архітектури, створені руками майстрів, і є неocenними скарбами духовної культури. Право-

в різних джерелах різні: за М. Теодоровичем – у 1770 р., а за описами Переверзева – в 1759 р.

Церква має нетипову для Волині центричну, триверху, п'ятизрубну об'ємно-просторову композицію. До основного найвищого центрального зрубу на плані квадрату добудовано чотири рівновисокі об'єми: прямокутний у плані бабинець, а також п'ятигранна абсида та два п'ятигранних бічних компартименти. Повздовжня вісь церкви «бабинець – нава – абсида» акцентована нагорі трьома купольними банями: великою центральною з бароковим абрисом і світловим ліхтарем та двома судо декоративними. Бічні зруби накріті п'ятикратними дахами. По зовнішньому периметру будівля оточе-

Відомо також, що в Степанському монастирі владки висвячували нових священників для численних парафій Волині та Волинського Полісся. Завдяки їм церква мала церковних служителів у боротьбі за православну віру в нашому краї.

Після смерті Костянтина та його сина Івана, не маючи матеріальної підтримки, руйнуючись від частих набігів татар, ці храми зазнали занепаду. Їх знесли води Горині, яка змінила своє русло. Святині цієї фортеці українського православ'я на Волинському Поліссі розграбували. Неподаляк с. Грушівка в урочищі Білі Береги діяв ще й жіночий монастир, засновниками якого також були князі Острозькі.

Другий дерев'яний храм у Степані – церк-